



PATRYCJA PATER¹, MAGDALENA ZUBEL²

Wizerunek nauczyciela na przestrzeni lat

The Image of the Teacher Over the Years

¹ Magister, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jana Grodka w Sanoku, Instytut Społeczno-Artystyczny, Zakład Pedagogiki, Polska

² Student kierunku Pedagogika, specjalność Edukacja Wczesnoszkolna i Przedszkolna, Polska

Streszczenie

Celem artykułu jest zaprezentowanie problematyki wizerunku nauczyciela w świadomości społeczeństwa polskiego. Rozważania zostaną zaprezentowane na bazie analizy wyników badań własnych w kontekście badań CBOS z 2012 r.

Słowa kluczowe: wizerunek nauczyciela, kwalifikacje

Abstract

The aim of the article is to present the problem of teacher's image in the consciousness of Polish society. The considerations will be presented on the basis of the analysis of own research results in the context of CBOS research from 2012.

Keywords: teacher's image, qualifications

Wstęp

Praca nauczyciela jest bardzo wymagająca i stawia codziennie nowe wyzwania. Wiąże się nieodzownie z ekspozycją społeczną, ciągłym doskonaleniem i współpracą z rodzicami. Jego obowiązki, wymagania kwalifikacyjne, warunki pracy i wynagrodzenia czy tygodniowy czas pracy są ściśle określone w Karcie Nauczyciela. Jest on zobowiązany do rzetelnego realizowania powierzonych mu zadań, wspierania rozwoju każdego podopiecznego, doskonalenia się zawodowo, a przy tym dbania o rozwój osobowy, przekazywania wiedzy oraz kształtowania w uczniach właściwych postaw moralnych i obywatelskich (Dz.U. 2018, poz. 967). Jest to zatem zawód o wysokiej odpowiedzialności społecznej służący dobru ogólnemu. Jaki jest zatem jego obraz w społeczeństwie? Celem tego artykułu będzie próba odpowiedzi na postawione pytanie.

Kontekst teoretyczny badań własnych

Rozważania nad wizerunkiem nauczyciela należy rozpocząć od zdefiniowania pojęcia *wizerunek* oraz określenia podstawowych kompetencji i zadań, jakie są wymagane od nauczyciela.

Według *Słownika języka polskiego PWN* pojęcie *wizerunek* jest rozumiane dwojako: „1) czyjaś podobizna na rysunku, obrazie, zdjęciu, itp. 2) sposób, w jaki dana osoba lub rzecz jest postrzegana i przedstawiana” (<https://sjp.pwn.pl/szukaj/wizerunek.html>). W literaturze wskazuje się, że na wizerunek nauczyciela składają się m.in. cechy fizyczne, jego wygląd, cechy osobowości, sposób komunikacji werbalnej i niewerbalnej, posiadane kompetencje, umiejętność przekazywania wiedzy oraz panowania nad klasą (Ziółkowski, 2016).

Nauczyciel to „odpowiednio przygotowany specjalista do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej (nauczającej) w instytucjach oświatowych, a więc w szkołach, przedszkolach, na kursach lub w innych placówkach pozaszkolnych lub poszkolnych” (Pomykało, 1993, s. 439). Jego zadaniem jest nie tylko dbanie o prawidłowy przekaz wiedzy, lecz również o prawidłowy rozwój swoich podopiecznych. Jak wynika z analizy literatury, na budowanie wizerunku nauczyciela wpływ ma wiele czynników, wśród których jedne przyczyniają się do kształtowania prestiżu tego zawodu, a inne do jego obniżenia. Wśród uwarunkowań wzmacniających pozycję społeczną nauczyciela wymienia się jego cechy osobiste (w tym empatię, umiejętność słuchania, otwartość), styl pracy z uczniem (zaangażowanie, tworzenie relacji z uczniem, umiejętność współpracy z rodzicami ucznia), autonomię (udział nauczycieli w życiu szkoły), jak również współczesną rolę szkoły (odpowiedzialność społeczna). Lista czynników obniżających prestiż zawodu nauczyciela jest liczniejsza i zawiera zmiany społeczne (wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia społeczeństwa, jego członkowie stawiają wysokie wymagania nauczycielom dotyczące procesu dydaktycznego i wychowania, jednocześnie umniejszając ich rolę), niską wiedzę dotyczącą specyfiki pracy nauczyciela (brak wiedzy na temat pracy wykonywanej przez nauczyciela poza szkołą – przygotowanie do zajęć), autoprezentację nauczycieli (wypowiedzi skupiające się na negatywnych stronach wykonywanej pracy), negatywną rolę mediów (skupianie się na informowaniu o negatywnych przypadkach), niski status ekonomiczny (nauczyciele czują się niedowartościowani w tym zakresie), niską jakość kształcenia i pracy nauczycieli (ocenie przez społeczeństwo studiów pedagogicznych jako łatwych), percepcję zawodu nauczyciela w oczach rodziców uczniów (pojawienie się postawy roszczeniowej) i inne (Smak, Walczak, 2015).

Ze względu na specyfikę pracy nauczyciela w literaturze możemy znaleźć liczne kompetencje wymagane od przedstawicieli tego zawodu. Obejmują one „zbiór profesjonalnych umiejętności, wiedzy, wartości oraz postaw, którymi musi dysponować każdy nauczyciel, aby mógł efektywnie wykonywać swoją

pracę” (Průcha 2006, s. 306). W grupie tej znajdują się takie kompetencje, jak: planowanie i przygotowanie zajęć, realizacja jednostki lekcyjnej, kierowanie lekcją, dbanie o odpowiedni klimat klasy, utrzymywanie dyscypliny, umiejętne ocenianie uczniów oraz refleksja nad własną pracą i ewaluacja (Průcha 2006, s. 308). Według innych badaczy kompetencje nauczyciela można ująć w trzech grupach: merytoryczne, dydaktyczno-metodyczne i wychowawcze (Taraszkiewicz, 2001).

W 2012 r. CBOS przeprowadził badania na blisko tysięcznej próbie losowo wybranych dorosłych mieszkańców Polski, chcąc zbadać, jaki jest stosunek do zawodu nauczyciela w naszym kraju. Poproszono ankietowanych o ustosunkowanie się do 10 stwierdzeń dotyczących tego zawodu, które mieściły się w trzech grupach tematycznych: warunki zatrudnienia, cechy pracy nauczyciela oraz społeczny odbiór tego zawodu. Na bazie tych badań przeprowadzono badania własne, których wyniki zostaną zaprezentowane poniżej w kontekście badań CBOS.

Raport z badań własnych w kontekście badań CBOS (2012)

Badania zostały przeprowadzone za pomocą anonimowej ankiety internetowej, która składała się z 11 pytań dotyczących wizerunku nauczyciela. Były one kompatybilne z badaniami CBOS z 2012 r.. Sondaż odbył się w okresie sierpień–wrzesień 2018 r., a wzięło w nim udział 100 osób. Większość ankietowanych stanowili uczniowie (50%), studenci (35%), a w dalszej kolejności osoby pracujące (20%) oraz osoby bezrobotne (1%). Najliczniejszą grupę stanowiły osoby między 14. a 19. rokiem życia (56%), nieco mniej liczną grupę stanowiły osoby między 20. a 30. rokiem życia (33%), a najmniej liczną – osoby powyżej 30. roku życia (8%). Od 3% ankietowanych nie uzyskano odpowiedzi w tym zakresie.

W pierwszym pytaniu zwrócono się do ankietowanych o ustosunkowanie się do długości urlopów nauczycieli. Zgodnie z Kartą Nauczyciela nauczycielowi przysługuje nieprzerwany urlop wypoczynkowy w czasie trwania ferii szkolnych, który trwa co najmniej cztery tygodnie. Ankietowani w badaniach własnych w większości stwierdzali, że urlopy nauczycieli nie są za długie (38%), choć część wyrażała przeciwne zdanie (28%). Porównując te wyniki z sondażem CBOS z 2012 r., można dostrzec znaczące różnice. Ankietowani z badań ogólnopolskich w zdecydowanej większości uważali, że długość urlopu nauczycieli jest zdecydowanie i raczej za długa (49%), a jedynie 1/3 nie zgadzała się z tym stwierdzeniem.

Kolejne pytanie dotyczyło tygodniowego czasu trwania pracy nauczyciela, który według Karty Nauczyciela oscyluje od 18 godzin (m.in. dla nauczycieli szkół podstawowych, liceów ogólnokształcących, nauczycieli teoretycznych przedmiotów zawodowych), przez 22 godziny (nauczyciele przedszkoli pracujący z grupą dzieci w wieku 6 lat), do 30 godzin (m.in. wychowawcy internatów,

burs). Ankietowani z badań własnych przeważnie zauważają, że wymiar tygodniowy czasu pracy nauczyciela jest wystraszający (45%), choć spora część ankietowanych sądzi, że nauczyciele powinni pracować dłużej (38%). Wyniki te różnią się zdecydowanie od tych uzyskanych przed kilku laty, gdzie prawie połowa ankietowanych zauważyła konieczność wydłużenia tygodniowego czasu pracy nauczyciela (49%), a jedynie 1/4 uznawała tę liczbę godzin za wystarczającą.

W trzecim pytaniu ankietowani zostali poproszeni o ustosunkowanie się do zarobków nauczycieli. Zdecydowana większość stwierdziła, że są one zbyt niskie w stosunku do wykonywanej pracy (44%), choć blisko 1/3 badanych była przeciwnego zdania. Badania CBOS były mniej zróżnicowane tym zakresie, ponieważ podobna liczba ankietowanych twierdziła, że nauczyciele zarabiają wystarczająco dużo (34%), jak i że powinni zarabiać więcej (30%).

Kolejne pytanie dotyczyło narażania na stres w pracy zawodowej nauczyciela. Pomimo że zarówno w badaniach własnych (58%), jak i w badaniach ogólnopolskich (86%) ankietowali dostrzegali, że charakter pracy nauczyciela jest bardzo stresujący, to blisko 1/3 ankietowanych z badań własnych nie dostrzegała tego problemu.

Praca nauczyciela zawiera w sobie zarówno komponent dydaktyczny, jak i wychowawczy, dlatego też należało sprawdzić, czy badani dostrzegają odpowiedzialność, która stoi przez tą grupą zawodową. Zarówno z badań własnych (87%), jak i ogólnopolskich (83%) wynika, że ankietowani mają silną świadomość odpowiedzialności pracy nauczyciela.

Z badań wynika ponadto, że ankietowani (53%) podobnie jak w próbie sprzed kilku lat (74%) uważają, że praca nauczyciela jest trudna i ciężka, choć 1/5 nie zgadza się z tym stwierdzeniem, a 1/4 ankietowanych nie ma zdania w tym zakresie.

Niepokojące są opinie ankietowanych dotyczące wykwalifikowania i chęci gotowości rozwoju kadry nauczycieli, gdyż w badaniach własnych podobna liczba ankietowanych dostrzega wysokie kwalifikacje nauczycieli (38%) i uważa, że są za niskie (36%). Dane te różnią się zdecydowanie od tych uzyskanych przed kilkoma laty, gdzie zdecydowana większość badanych zauważała wysokie kwalifikacje zawodowe nauczycieli i chęć ich podnoszenia (68%).

Aktualnie badani rzadziej uważają, że praca daje nauczycielom satysfakcję (40%), niż w próbie sprzed kilku lat (55%). Częściej natomiast sądzą, że nie przynosi im zadowolenia (32%), co wskazuje na znaczącą zmianę w porównaniu do wyników z badania CBOS (12%).

Z badań własnych wynika, że większość respondentów uważa, że nauczyciele nie mają poczucia misji (40%), co stoi w sprzeczności z wynikami uzyskanymi przed kilkoma laty (43% dostrzegało poczucie misji u nauczycieli).

Jak wynika z aktualnych badań, zdecydowana większość respondentów twierdzi, że nauczyciele nie cieszą się dużym szacunkiem (60%). Badania sprzed kilku lat były bardziej zróżnicowane, gdyż badani w równym stopniu podzielali, jak i zaprzeczali temu stwierdzeniu (36%).

Podobnie jak przed kilku laty, ankietowani w większości nie chcieliby, aby ich dzieci w przyszłości pracowały w zawodzie nauczyciela (odpowiednio: 51 oraz 54%).

Podsumowując, na przestrzeni lat nie zmieniło się spostrzeganie cech pracy nauczyciela. Ankietowani w podobny sposób oceniają ją jako stresującą, odpowiedzialną, trudną i ciężką. Ponadto podobnie jak przed kilkoma laty nie chcą, żeby w przyszłości ich dzieci podjęły się zawodu nauczyciela.

Ankietowani w badaniach własnych uważają, że nauczyciele nie mają za długich urlopów, pracują odpowiednią liczbę godzin tygodniowo, zatarcili poczucie misji, a w społeczeństwie nie cieszą się za dużym szacunkiem. Odmiennego zdania byli respondenci sprzed kilku lat. Różnice te wynikają prawdopodobnie z innej grupy badanych, którą w większości stanowili uczniowie oraz studenci.

Przed kilku laty respondenci częściej dostrzegali wysokie kwalifikacje zawodowe nauczycieli oraz ich gotowość do podnoszenia ich, aktualnie badani byli podzieleni na dwie grupy, z których jedna zgadzała się z tym stanowiskiem, a druga mu zaprzeczała. Podobnie przed kilku laty funkcjonował pogląd, że nauczyciele odczuwają satysfakcję z wykonywanej pracy, natomiast aktualnie badani byli w tym zakresie podzieleni.

Podsumowanie

Wnioski z badań pokazują nam, że zarówno społeczeństwo, jak i jego wymagania w stosunku do nauczyciela uległy zmianie. Zachowane zostały jedynie nieliczne aspekty, jednak wizerunek nauczyciela przez ostatnie 6 lat w oparciu o zamieszczone badania nie zyskał zbyt wiele, a może nawet stracił na wartości. Osoba przygotowująca przyszłe pokolenia nie jest już tak ceniona jak kiedyś. Trud, który wkłada nie tylko podczas trwania zajęć w przekazanie wiedzy, ale i przygotowując się do ciekawej prezentacji obszernej różnorodności tematycznej, nie jest już doceniany jak kiedyś. Szczególnie oddaje to pytanie o przyszłość potomstwa, w którym większość respondentów jednoznacznie nie wyraziła zainteresowania wykonywaniem tego zawodu przez swoje pociechy. Należy się zatem zastanowić nad działaniami naprawczymi, które przyczyniłyby się do poprawy ustosunkowania się społeczeństwa do zawodu nauczyciela. Z pomocą mogą przyjść wyniki analiz badań jakościowych, które miały na celu m.in. zwerfikowanie statusu społecznego zawodu nauczyciela oraz czynników go warunkujących. Wynika z nich, że głównymi obszarami, nad którymi należałoby podjąć pracę, są przede wszystkim: podnoszenie wiedzy społeczeństwa na temat

specyfiki pracy tej grupy zawodowej, poprawa autoprezentacji nauczycieli – zadbanie o pojawianie się w ich wypowiedziach treści pozytywnych, skupianie się na dobrych stronach swojej pracy, jak również poprawa budowania medialnego wizerunku tej grupy zawodowej poprzez ukazywanie dobrych praktyk i przykładów nauczycieli z pasją wykonujących swój zawód.

Literatura

<https://sjp.pwn.pl/szukaj/wizerunek.html>.

Karta Nauczyciela. Pobrane z: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000967> (12.2018).

Komunikat z Badań (2012). *Wizerunek nauczycieli*. Warszawa: Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej. BS/173/2012.

Pomykało, W. (red.) (1993). *Encyklopedia pedagogiczna*. Warszawa: Fundacja Innowacyjna.

Průcha, J. (2006). Pedeutologia. W: B. Śliwerski (red.), *Pedagogika*. T. 2. *Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych* (s. 293-316). Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.

Smak, M., Walczak, D. (2015). *Pozycja społeczno-zawodowa nauczycieli. Raport z badań jakościowych*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Taraszkiewicz, M. (2001). *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*. Poznań: Arka.

Ziółkowski, P. (2016). *Pedeutologia. Zarys problematyki*. Bydgoszcz: Wyd. WSG w Bydgoszczy.